

- *Про Національну доповідь НАН України «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз» (доповідач — академік НАН України С.І. Пирожков)*
- *Технологія дистанційного виявлення мін на основі аналізу матеріалів зйомки з безпілотних літальних апаратів: стан та перспективи (доповідач — член-кореспондент НАН України М.О. Попов)*
- *Поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

6 квітня 2022 року

Засідання Президії НАН України 6 квітня 2022 р. відбулося в режимі відеоконференції під головуванням президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього.

Члени Президії НАН України заслухали доповідь голови Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України віцепрезидента НАН України академіка НАН України **Сергія Івановича Пирожкова** про основні положення Національної доповіді НАН України «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз» (стенограму див. на с. 45).

Після 2014 р. Україна постала перед низкою принципово нових викликів, головним джерелом яких є російська агресія проти України, що 24 лютого 2022 р. переросла у повномасштабне вторгнення. Ці виклики не обмежилися територіальними втратами — анексією Автономної Республіки Крим та окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей, а спричинили цілу низку гібридних загроз асиметричного характеру. Більше того, розв'язана Росією повномасштабна війна загрожує самому існуванню Української держави та нашого народу.

Воєнні дії Російської Федерації на суверенній території України мають небачений протягом останніх десятиліть у Європі масштаб і ведуться у варварський спосіб з порушенням законів і звичаїв війни, супроводжуючись, попри заперечення з боку керівництва РФ, інтенсивним бомбардуванням цивільних об'єктів та масовими жертвами серед мирного населення, що сприймається усім цивілізованим світом як незаперечний факт гуманітарної катастрофи.

Це зумовлює гостру потребу в науковому пошуку відповідей на виклики гібридних загроз в умовах зовнішньої агресії, зокрема через осмислення поняття національної стійкості.

Стійкість, або резильєнтність, — це здатність суб'єкта міжнародних відносин протидіяти гібридним загрозам і відновлюватися у посткризовий період. Однією з основних засад Стратегії

національної безпеки України, затвердженої у 2020 р., є концепт стійкості, тобто здатності суспільства і держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, мінімізуючи зовнішні та внутрішні вразливості. Стратегія передбачає запровадження національної системи стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз.

У пропонованій Національній доповіді комплексно досліджено проблематику стійкості українського суспільства та національно-державницьких проєктів до зовнішніх викликів і загроз в історичній ретроспективі та в новітній період. Проаналізовано основні види гібридних загроз для України в умовах російської агресії. Визначено пріоритетні напрями та етапи реалізації стратегії національної стійкості України, а також інституційні, правові та інформаційні чинники її забезпечення в політичній, економічній, соціальній, гуманітарній та військовій сферах.

Автори доповіді обґрунтовують, що резилієнтність як стратегія відповіді на деструктивні виклики цивілізаційній суб'єктності України потребує реалізації як мінімум трьох принципових етапів: аналітичного, практичного та заключного.

Завданнями першого етапу є моніторинг реальних подій та ситуацій у світі з метою передбачення конкретних внутрішніх або зовнішніх викликів і загроз, відокремлення одних від інших, їх класифікація та виявлення взаємозв'язків, а також вироблення плану дій щодо випередження, нейтралізації та протидії їм. На другому етапі відбувається практичне здійснення нейтралізації деструктивних викликів та загроз. На третьому етапі проводиться аналіз результатів та наслідків практичного етапу, що стає основою для корекції практичних дій.

В умовах повномасштабної війни з Російською Федерацією найбільш надійним ресурсом стійкості українського народу є незламна воля і готовність українців чинити мужній і героїчний опір російським окупантам. Водночас

Виступ академіка НАН України Сергія Івановича Пирожкова

ефективність застосування ресурсів стійкості значною мірою залежить від політико-ідеологічних, управлінських і зовнішньополітичних факторів.

Отже, для сучасної Української держави саме національна стійкість є стратегією, яка із залученням інтелектуальних ресурсів має захистити нашу незалежність і розгорнути потенціал цивілізаційної суб'єктності. Тому політична та інтелектуальна еліти України мають зробити все можливе для утвердження і розвитку цієї стратегії.

У підготовці Національної доповіді взяли участь фахівці Інституту історії України НАН України, Інституту соціології НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України». Доповідь є інтегрованим результатом наукових досліджень, виконаних у межах дослідницьких проєктів установ НАН України у галузі соціогуманітарних наук у 2021 р.

В обговоренні доповіді взяли участь президент Національної академії педагогічних наук України академік НАН України і НАПН України В.Г. Кремень; член-кореспондент НАН України О.С. Власюк; віцепрезидент НАН України член-кореспондент НАН України О.О. Рафальський; перший віцепрезидент

Виступ члена-кореспондента НАН України Михайла Олексійовича Попова

НАН України академік НАН України В.П. Горбулін; директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік НАН України Я.С. Яцків; академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України академік НАН України Г.А. Скрипник.

* * *

Далі члени Президії НАН України заслухали доповідь директора Державної установи «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України» члена-кореспондента НАН України **Михайла Олексійовича Попова** на тему «Технологія дистанційного виявлення мін на основі аналізу матеріалів зйомки з безпілотних літальних апаратів: стан та перспективи» (стеннограму див. на с. 56).

Розмінування територій, забруднених вибухонебезпечними предметами, є однією з найважливіших глобальних проблем. У світі постійно збільшується кількість різновидів мінної зброї і водночас посилюються негативні наслідки її застосування. Згідно з доповіддю Женевського міжнародного центру гуманітарного розмінування (Geneva International Centre for Humanitarian Demining), станом на січень 2021 р. у понад 60 країнах світу траплялися випадки підривів на протипіхотних мінах. Однією з таких країн стала й Україна.

За даними Міністерства оборони України, в період 2014–2019 рр. внаслідок підриву на мінах та інших вибухонебезпечних залишках

постраждали 833 цивільні особи, з яких 269 загинули, решта зазнали поранень та каліцтва. Кожна десята жертва — дитина. Починаючи з 2014 р. Україна посідала одне з перших місць у світі за кількістю мін та числом жертв інцидентів, пов'язаних з протипіхотними мінами і боеприпасами, що не розірвалися.

Тепер, після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, ця проблема набула катастрофічного характеру. Так, за даними Асоціації саперів України, вже після першого місяця війни понад 82,5 тис. км² української території потребують гуманітарного розмінування.

На сьогодні відомо багато різних систем, призначених для розмінування, але це переважно технічні засоби для саперів та наземні мобільні системи з різним ступенем автономності, використання яких пов'язане з великими ризиками для життя фахівців — на кожні 5 тис. знешкоджених мін припадає один загиблий і двоє травмованих саперів. Інший шлях — застосування дистанційних методів виявлення мін та міноподібних об'єктів, зокрема на основі аналізу матеріалів аерозйомки.

У Державній установі «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України» в рамках цільової науково-технічної програми оборонних досліджень НАН України було проведено теоретичні та практичні дослідження, результатом яких стало створення нової технології дистанційного виявлення мін на основі автоматизованого аналізу матеріалів зйомки з безпілотних літальних апаратів. Ефективність цієї технології підтверджено результатами експериментальних досліджень, проведених на тестових ділянках полігону Навчального центру інженерних військ та військ радіаційного, хімічного, біологічного захисту разом із фахівцями інженерних військ Сил підтримки Збройних Сил України.

Однак запропоновану технологію потрібно довести до рівня, якому мають відповідати техніка та інформаційні продукти, прийняті на озброєння ЗСУ. Слід ще провести дослідно-конструкторські роботи з метою виготовлення

дослідного зразка бортового комплексу для дистанційного виявлення мін на базі безпілотного літального апарата, прийнятого на озброєння. До складу бортового комплексу має бути додано, крім багатоспектральної та інфрачервоної камер, ще й малогабаритний бортовий георадар.

В обговоренні доповіді взяли участь перший віцепрезидент НАН України академік НАН України В.П. Горбулін; голова Західного наукового центру НАН України і МОН України, директор Фізико-механічного інституту ім. Г.В. Карпенка НАН України академік НАН України З.Т. Назарчук; віцепрезидент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України академік НАН України В.Г. Кошечко; академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев; директор ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Макутова НАН України» член-кореспондент НАН України В.А. Устименко.

* * *

Крім того, члени Президії НАН України заслухали інформацію віцепрезидента НАН України академіка НАН України С.І. Пирожкова про підсумки виконання Секцією суспільних і гуманітарних наук НАН України цільових програм наукових досліджень НАН України в 2019–2021 рр.

Він повідомив, що установи Секції в 2021 р. завершили виконання 4 цільових академічних програм наукових досліджень. У межах цих програм 17 установ Секції виконали 65 проєктів, об'єднаних у 16 проблемно-тематичних блоків.

Зусилля виконавців програми «*Становлення нової якості життя*» (керівник — академік НАН України Е.М. Лібанова) було зосереджено на розбудові на засадах ідеології нової якості життя необхідного інструментарію (категоріального апарату, методів та індикаторів) вимірювання, оцінювання та формування конкретних завдань управління для забезпечення сталого розвитку України, окремих регіонів та територіальних громад. Переважну частину

рекомендацій, сформованих на основі отриманих результатів, було імплементовано в практику державного управління.

Метою програми «*Соціально-економічний розвиток України в умовах глобальної нестабільності*» (керівник — академік НАН України В.М. Геєць) було з'ясувати зміст і форми впливу глобальної нестабільності на соціоекономічний розвиток України, виявити притаманні йому суперечності та відтворювальні диспропорції і знайти способи їх подолання на основі побудови системи інституціоналізованих дій, спрямованих на забезпечення динамічної рівноваги основних складових соціоекономічного розвитку. Виконання програми дозволило отримати низку методичних, аналітичних та організаційно-управлінських результатів, більшість яких імплементовано в практику державного управління, що підтверджено відповідними документами.

Програма «*Соціокультурний простір України у формуванні національної стратегії: територіальні ідентичності, ідентифікаційні символи, ментальні практики*» (керівник — академік НАН України В.А. Смолій) пов'язана з комплексним аналізом етапів і особливостей процесу формування цілісного соціокультурного простору України, сприянням його цілеспрямованій розбудові та захисту від різноманітних впливів як запоручі національного суверенітету та реалізації стратегічних пріоритетів держави.

Отримані результати узагальнено в 11 колективних монографіях, 27 аналітичних матеріалах, направлених органам державної влади та місцевого самоврядування. Отримано 20 підтверджень щодо впровадження результатів виконання програми.

Поляризація думок у суспільстві щодо результатів здійснюваних державною владою змін в процесі реформування країни засвідчила невирішеність ключових питань політичного устрою держави і соціальних відносин у ній. Тому програма «*Суспільний ідеал і політичні інтереси в Україні*» (керівник — член-кореспондент НАН України О.О. Рафальський) була спрямована на теоретичне осмис-

лення причин і чинників наявного протиріччя між суспільними прагненнями та інтересами основних, найбільш впливових політичних акторів, а також на концептуалізацію моделі подолання наявних протиріч шляхом нейтралізації причин і чинників, що їх породжують.

Для встановлення реального стану взаємовідносин між суспільним ідеалом і політичним інтересом було застосовано дискриптивно-порівняльний аналіз, який дозволив охарактеризувати прагнення та мотиви суб'єктів цих взаємовідносин. Емпіричною основою досліджень у рамках програми стали соціологічні та статистичні дані, документи, що супроводжують політичний процес, — програми, декларації політичних та громадських акторів, інформативні матеріали про їхні політичні кроки, рішення органів державної влади та управління національного і регіонального рівнів.

За результатами виконання програми підготовлено 7 колективних монографій та 38 аналітичних матеріалів, надісланих до вищих органів державної влади і управління України, профільних комітетів Верховної Ради України, міністерств і відомств.

З огляду на позитивні результати виконання зазначених вище програм, а також ті вимоги, які нам диктує сьогоднішня в умовах російського вторгнення в Україну, Секція вносить на розгляд Президії НАН України пропозиції щодо започаткування з 2022 р. таких нових цільових академічних програм наукових досліджень:

1) «Російсько-українська війна та криза глобального світоустрою: конфігурації, трансформації, рецепції» (керівник — академік НАН України В.А. Смолій, базова установа — Інститут історії України НАН України);

2) «Стратегія суспільної трансформації в Україні: проєкт, потенціал, перспективи» (керівник — член-кореспондент НАН України О.О. Рафальський, базова установа — Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України);

3) «Поствоєнні чинники соціально-економічної резильєнтності України» (керівник — академік НАН України Е.М. Лібанова, базова установа — Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України);

4) «Реконструкція життєвого простору в повоєнній Україні» (керівник — академік НАН України В.М. Геєць, базова установа — ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»).

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- заслухали інформацію президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього про участь Національної академії наук України в розробленні Стратегії захисту, збереження та популяризації історії української державності;

- постановили відтермінувати на час дії в Україні воєнного стану оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України та призупинити проведення підготовчих заходів з такого оцінювання;

- розглянули питання про зменшення обсягу бюджетного фінансування НАН України у 2022 р.

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик